

Umění – architektura, 1. hodina

12. 3. 2015

Základní pojmy, které je nutné
ve vztahu k architektuře a výtvarnému umění
sledovat

Ikonografie

x

Formální analýza

Architektura a výtvarné umění z hlediska funkce

- **Sakrální** (církevní) – slouží potřebám církve
- **Profánní** (světská) – slouží potřebám aristokracie/měšťanstva
- Platí, že **forma sleduje funkci** (pokud ne, důvod k analýze, např. nákladný středověký oltář v malém venkovském kostelíku)

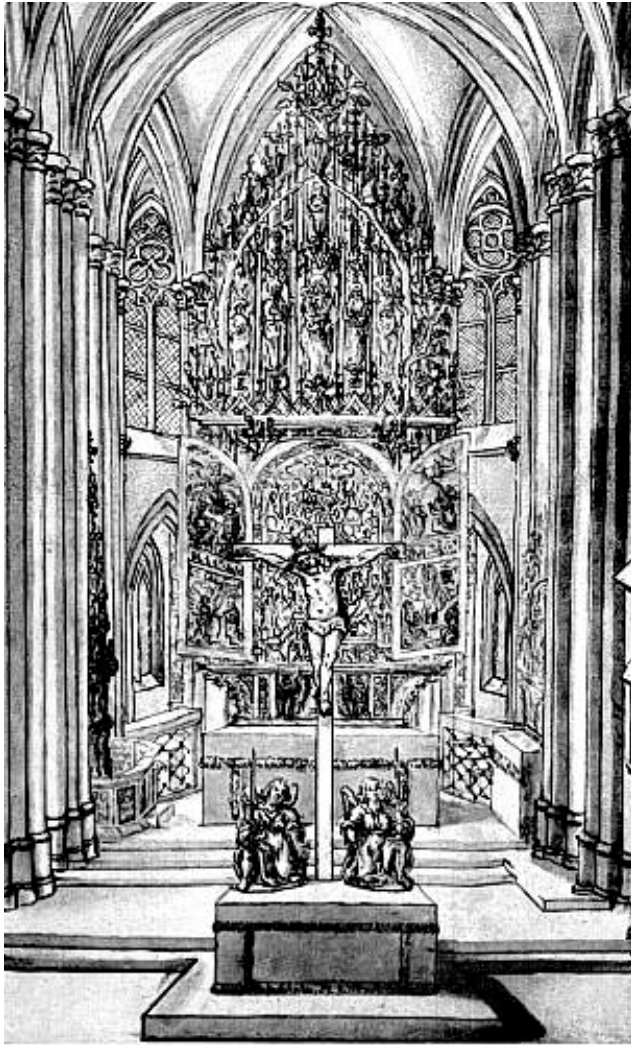
Modelový příklad: Světelský oltář v Adamově

Kostel sv. Barbory v Adamově, arch. Josef Hieser (Vídeň), kolem r. 1850

Světelský oltář (1516–1525) / oltář Nanebevzetí Panny Marie

Zwettl/Světlá v dolním Rakousku (cisterciácký klášter)
pořízen pro klášterní kostel v rámci rekonstrukce poničené
stavby; výška 17 m, 6 řezbářů
1857 – oltář přemístěn z Vídně do Adamova (novostavba
kostela – dar knížete Aloise z Lichtensteina)

perokresba (1630–1640),
dochováno v knihovně kláštera;
původně skříňový – chybí křídla

- **1730**
Podle archivní zprávy byl tehdy **oltář pokládán za staromódní**. K tomu byla připojena poznámka, že oltář svědčí o velké píli autora, ale současně o jeho malé soudnosti.
- **1732**
Oltář Nanebevzetí byl ze svého původního místa odstraněn a „adamovský“ korpus byl přemístěn do boční kaple Všech Svatých, křídla a nástavba oltáře byly patrně zničeny.
- **1852–1854**
Opat Augustin Steininger **prodal za 1.000 zl. oltář** Nanebevzetí Panny Marie a oltář sv. Bernarda **hraběti Samuelu Festeticsovi**. Ten vzápětí postoupil oba oltáře Alexandrovi z Bensa, který je dopravil **do Vídně**. Na **návrh Centrální památkové komise prohlásilo dolnorakouské místodržitelství transakci za neplatnou a nařídilo opatu Steiningerovi, aby oba oltáře odkoupil zpět**. V té době ale oltář Nanebevzetí již byl u vídeňského rámaře a pozlacovače Georga Placha, který jej za 1.200 zl. restauroval. Oltář sv. Bernarda se do Světlé vrátil, **opat ale neměl prostředky na úhradu restaurování oltáře Nanebevzetí**, proto jej nabídl k dispozici Centrální památkové komisi a místodržitelství tento postup schválilo. Po ukončení restaurátorských prací byl oltář instalován do tzv. Templářské nebo Svatojiřské kaple farního kostela sv. Augustina ve Vídni.
- **1857**
Po uhrazení výloh za restaurování získal oltář kníže Alois z Liechtensteina a věnoval jej nově postavenému kostelu v Adamově.
- Více viz <http://www.adamov.name/historie.html>

Profánní funkce: Palazzo Ducale, Benátky

Dóžecí palác, sídlo samosprávy Benátské republiky, založen r. 810, plnil funkci radnice a sídla konání zasedání velkého shromáždění patricijů, tzv. „Maggior Consiglio“, rozšířen r. 1340; 1574 a 1574 dvaničivé požáry – přestavbou pověřen Andrea Palladio

Reprezentativně-politická funkce budovy zdůrazněna náměty výtvarné výzdoby

Giovanni Battista Tiepolo: *Neptun přináší dary Benátkám* (1745–1750), 111 x 257 cm, olej na plátně

Giacopo Tintoretto,
Benátští kupci kradou ostatky
sv. Marka za pomoci dvou
řeckých mnichů, aby je
převezli z Alexandrie do
Benátek (1562–1566)

Zdroj námětu: **Jacob de
Voragine, *Legenda aurea*,**
cca 1260.

Andrea Palladio, **Il Redentore**, Benátky (1576–1591)

Světská zakázka se sakrální funkcí

Antonio Canaletto, *Il Redentore* (1747–1755)

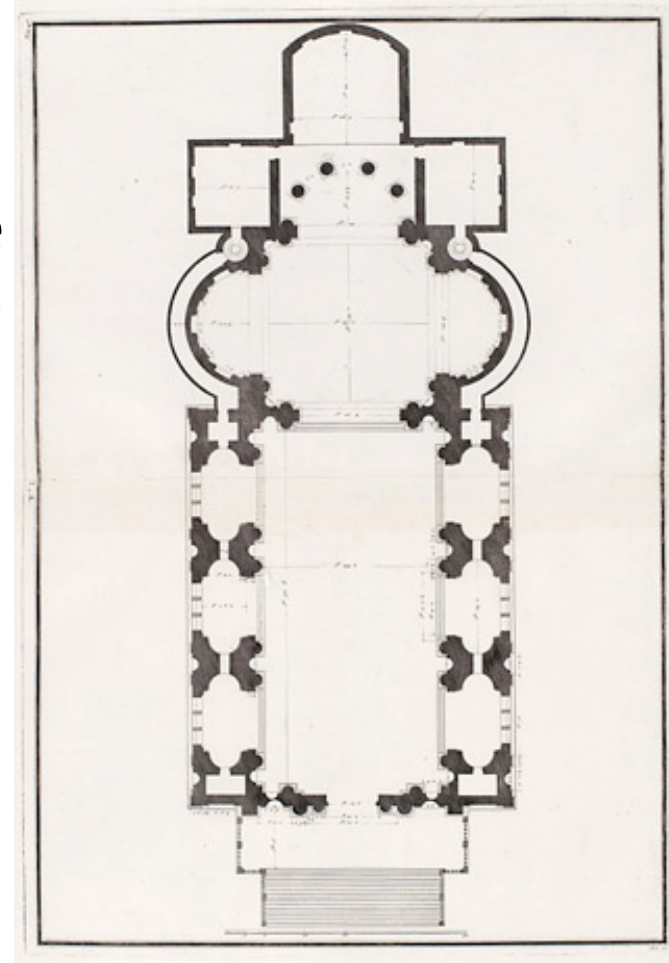
Palladiův votivní kostel na ostrově Giudecca

Zakázku zadal architektu Palladiovi Senát
Benátské republiky

Stavba je výrazem vděku za konec morové
rány – v průběhu roku 1575 a 1576 zde
zemřelo 46.000 lidí

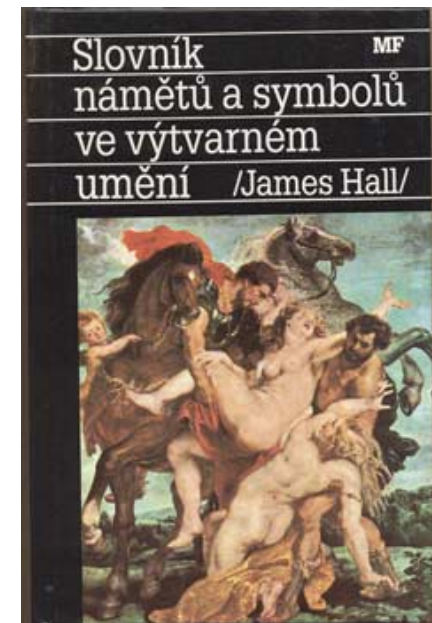
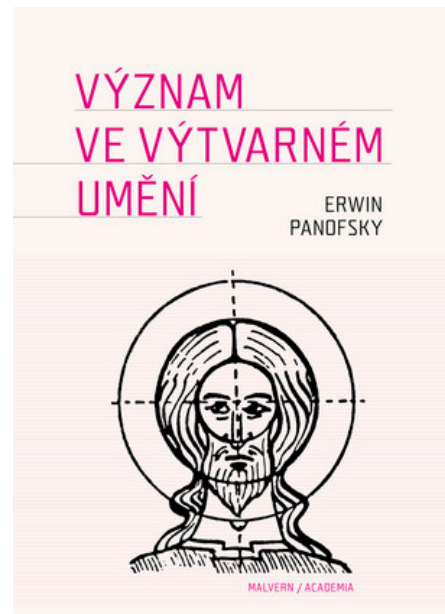
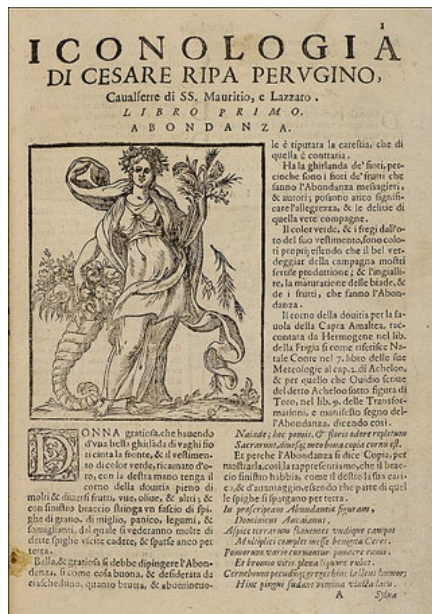
Poutní místo, ale nikoliv na centrálním
půdorysu (Palladio nevyhověl přání
zadavatele)

Tradiční procesí každou třetí neděli
v červenci (slíbil Senát) – stále se
dodržuje

Ikonografie

- pomocná věda umělecko-historická
- zabývá se analýzou námětů ve výtvarném umění x formální analýza/stylová kritika
- zakladatelem německý kunsthistorik **Erwin Panofsky**, *Význam ve výtvarném umění*, New York 1955 (česky 1981, 2013)
- základní „zakázaná“ literatura: **James Hall**, *Slovník námětů a symbolů ve výtvarném umění*, New York 1974 (česky 1991, 2008)
- **Cesare Ripa**, *Iconologia*, 1593, přes 700 výjevů (řazeno abecedně)
- Edward A. Maser, *Baroque and Rococo Pictorial Imagery. The 1758–1760 Hertel Edition of Ripa's Iconologia*, New York 1991

Erwin Panofsky (1892, Hanover – 1968, Princeton)

Atribut (identifikuje osobu, např. klíč sv. Petra)

Symbol (zastupuje člověka/věc, např. symboly 4 evangelistů)

Personifikace (vyjádření skrytého významu pomocí osoby)

Alegorie (vyjádření skrytého významu pomocí zástupných jevů)

*„Ikonoografie je to **odvětví dějin umění, které se zabývá námětem neboli významem uměleckých děl, a nikoliv jejich formou** [...]. Přípona „-grafie“ je odvozena od řeckého slova grafein, „psát“ a označuje čistě deskriptivní a často dokonce statistickou metodu [...], je to jakási pomocná věda s omezeným okruhem působnosti, věda, která nás informuje kdy a kde byla zobrazena určitá témata a za pomoci kterých specifických motivů.“*

(Význam ve výtvarném umění, s. 46)

Alegorie pomíjivosti (vanitas)

C. N. Gijsbrechts, *Vanitas/Ateliér umělce*, 1660

Josef Fischnaller,
Vanitas, 2010

Ilustrace knihy
*Emblemata
Nobilitati*
(Frankfurt),
1592

Albrecht Dürer,
Melancholia, 1514,
grafický list, námět
analyzoval Panofsky a
interpretoval jako
duchovní autoportrét
Albrechta Dürera

- **umělec**
- **zadavatel**
- **konceptor**

Práce na zakazku!

Ikonografie dle námětů

Křesťanská / literární předlohy: Starý a Nový zákon, Apokryfní evangelia, Legenda Aurea, církevní poezie např. Nářky Panny Marie atd.

Profánní / literární předlohy: Ovidiovy *Metamorfózy*, romány, hrdninské eposy, Platonova *Ústava*, Boccacciův *Decameron* atd.

Na pomezí sakrálního a profánního: nizozemské malířství 15. století (sakrální témata zpodobněna jako profánní), skrytými významy se zabýval Erwin Panofsky

Robert Campin (následovník),
Madona u krbu (1440)

Armádní výtvarné studio (AVS) socialistický realismus

využívající prvky sakrální ikonografie

Armádní výtvarné studio (AVS) vzniklo v době, kdy pod vedením ministra národní obrany Alexeje Čepičky vrcholila přestavba československé armády na armádu socialistického typu. **Teorie socialistické armády předpokládala využívání umění a kultury k výchově vojáků a k vylepšování vztahů s veřejností.**

Základem studia byl **tvůrčí kolektiv, který sdružoval profesionální malíře, grafiky a sochaře, absolventy vysokých uměleckých škol.** Vesměs šlo o civilní zaměstnance vybírané s ohledem na umělecké výsledky, „politickou vyspělost“ a ochotu věnovat se vojenské a branné tematice. Kolektiv měl v různých etapách **pět až jedenáct členů a celkem se zde vystřídalo dvacet pět umělců.**

<http://dejinyasoucasnost.cz/archiv/2008/4/dlatem-a-stetcem/>

Jan Čumpelík,
Děkuvzdání
československého lidu
generalissimu
J. V. Stalinovi, 1951,
spolupráce Alena
Čermáková a Jaromír
Schoř (AVS)

Krise ikonografie (60. a 70. léta 20. stol.)

- Metoda nebere ohled na kvalitu výtvarných děl
- Na základě formální shody byly interpretovány náměty, jejichž obsah spolu nesouvisí, např. Rudolf Chadraba, *Staroměstská mostecká věž a triumfální symbolika v umění Karla IV.*, Praha 1971.
- Pomocná věda umělecko-historická

Formální analýza

Uměleckohistorické přístupy:

- **Ikonograficko-ikonologický**
- **Formálně-analytický**
Školy „čistého vidění“; Heinrich Wölfflin a formální analýza; stylová kritika; Henri Focillon a život forem; stylově historický přístup a Max Dvořák
- Popis vývoje forem v průběhu dějin, tj. střídání uměleckých stylů

Vývoj dějin umění (přístupy k popisu)

- Lineární – vývoj jde kupředu (ranná, vrcholná, pozdní fáze slohu)
- Cyklický – koloběh návratů k antice
- Pluralita stylů – paralelní existence odlišných stylových projevů

- S problémem **proměny stylu** se potýkal už **Giorgio Vasari** (1511–1574) ve spisu *Le Vite de' più eccellenti pittori, scultori e architettori da Cimabue insino a' tempi nostri*, 1. vyd. 1550, 2. rozšířené vyd. 1568
- česky 1976 a 1998 – **Životy nejvýznačnějších malířů, sochařů a architektů**

Giorgio Vasari (1511, Arezzo –1574, Florencie)

Federico Zeffirelli, *Bratr Slunce, sestra Luna* (1972)

- **San Pietro in Monreale**, Sicílie
- interiéry – setkání Františka z Assissi s papežem Inocencem III., mozaiky s výjevy se Starého a Nového zákona cca 1180
- <https://www.youtube.com/watch?v=t-msmuDZfRs>

Dva v jednom.

Architekt jako výtvarný umělec /
výtvarný umělec jako architekt

